

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської та фіно-угорської філології

Курсова робота

на тему: Граматична категорія роду в аспекті гендерної лінгвістики
української та англійської мов

Студентки групи Па 05-20
факультету германської філології і перекладу
денної форми навчання
спеціальності 035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша - англійська
Бондаренко Богдани Русланівни

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, доцент
Шутова Марія Олександрівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ 2023

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic and Finno-Ugrian Philology

Term Paper

Grammatical category of gender in the aspect of gender linguistics of the
Ukrainian and English languages

BOHDANA BONDARENKO

Group Pa 05-20

Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof.

Doctor of Science (Linguistics)

MARIIA SHUTOVA

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	6
1.1. Термінологічне поле поняття “гендерна лінгвістика”.....	6
1.2. Відмінність понять “гендер” та “стать”.....	7
1.3. Гендер як граматична категорія.....	9
Висновки до розділу 1	10
РОЗДІЛ 2	12
2.1. Граматична категорія роду в українській мові.....	12
2.2. Граматична категорія роду в англійській мові.....	14
2.3. Порівняльний аналіз лексико-семантичних особливостей граматичної категорії роду української та англійської мов.....	18
Висновки до розділу 2	22
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26
РЕЗЮМЕ	28

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з найпоширеніших соціальних проблем безумовно є дискримінація за гендерними ознаками: встановлення патріархату у абсолютній більшості націй, знецінення ролі жінки в соціумі, відсутність права голосу та інші історично зафіксовані приклади свідчать про те, що світ орієнтований на чоловіка. Як і інші соціальні явища, гендер та пов'язані з ним поняття залишили свій відбиток у мові: її неодноразово було піддано критиці за її андроцентричність. Зараз носії різних мов спостерігають спроби мовознавців змістити цю вісь у напрямку гендерної рівності. Різноманітність механізмів передачі гендеру та зміна способів вираження граматичної категорії роду в сучасних українській та англійській мовах зумовлює актуальність даного питання.

Мета цього дослідження – охарактеризувати і порівняти особливості граматичної категорії роду української та англійської мов в сучасних умовах політкоректності.

Завдання курсової роботи:

- розкрити поняття гендерної лінгвістики;
- визначити відмінності між поняттями “гендер” і “стать”;
- охарактеризувати гендер як соціальне та лінгвістичне явище;
- описати способи передачі граматичної категорії роду в українській та англійській мовах;
- визначити та порівняти особливості вираження граматичної категорії роду в українській та англійській мовах.

Об'єкт дослідження. Граматична категорія роду української та англійської мов.

Предмет дослідження. Вивчення граматичної категорії роду української та англійської мов в аспекті гендерної лінгвістики.

Матеріал дослідження – Український орфографічний словник (В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун), словники Cambridge Advanced Learner's Dictionary (fourth edition), Oxford Wordpower

Dictionary (fourth edition), Longman Exams Dictionary, роман “Treasure Island” (Р. Л. Стівенсон), поема “Paradise Lost” (Дж. Мілтон), лібретто до опери “The Mikado” (В. С. Гілберт), оповідання “The Red-Headed League” (А. К. Дойль) та його переклад “Спілка рудих” М. А. Дмитренка.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади гендерної лінгвістики

1.1. Термінологічне поле поняття “гендерна лінгвістика”

Гендерна лінгвістика – відносно новий напрям наукових досліджень у сфері мовознавства. Згідно визначення І. Гарбара, гендерна лінгвістика, або ж лінгвістична гендерологія, загалом вивчає мову та стать, чоловічі та жіночі мовленнєві особливості, комунікативну поведінку під час спілкування у номінативній системі, лексиці, синтаксисі тощо (Гарбар, 2021: с. 1). Л. Шутова стверджує, що фокусуючись на культурних та соціальних факторах, які визначають суспільне відношення до чоловіків та жінок, зв'язку поведінки людей та їхньої статі, а також стереотипи про якості жінки та чоловіка, гендерна лінгвістика переміщує проблематику статі з біології до сфери соціального життя (Шутова, 2012: с. 1).

Загалом, лінгвістичні гендерні дослідження поділяються на два основні напрями:

1. вивчення відображення гендеру в мові;
2. вивчення відмінностей мовлення та комунікативної поведінки чоловіків та жінок.

Одними з перших різницю між чоловічим та жіночим мовленням помітили європейці, прибувши до Західної Індії, де чоловіки використовували лексичні одиниці, які було заборонено вживати жінкам, і водночас не використовували лексики, властивої жіночому діалекту. Існувала думка, що відмінності мовлення жінок та чоловіків повністю ґрунтується на статевих ознаках, при цьому зовнішні фактори, як-от рівень освіти та культура, не бралися до уваги.

Наприкінці 19 століття, суто лінгвістичне питання гендеру постало й за кордоном. Поштовхом до підвищення інтересу до гендеру як лінгвістичного явища стало широке використання займенника “he” в англійській мові. У той же період формуються засади гендерних досліджень в Україні, першим кроком до яких вважають роботу “Жіноча неволя в руських піснях народних” І. Я. Франка. У ній були визначені популярні стереотипні образи жінок та

описані особливості мовної поведінки, якою вони наділені. (Космеда, 2014: с. 14).

Нагальною проблемам гендеру в мові стала у 20 столітті. У 60-х роках минулого століття виник такий напрям літературознавства, як феміністична критика. Представники цієї теорії вивчали гендерну специфіку мови з метою виявлення гендерних асиметрій у її системі, а також досліджували особливості комунікації в одноставевих та змішаних групах. Мову було піддано критиці за її андроцентризм, що сприяло розвитку гендерних досліджень у сфері мовознавства. Серед найвідоміших дослідників – К. Уест, Д. Зіммерманн, І. Гофман, М. Мід та Р. Лакофф. Роботу Р. Лакофф “Мова і місце жінки” (1975) вважають основоположною в системі гендерних лінгвістичних досліджень (Маслова, 2015: с. 101).

Серед українських вчених найбільший внесок у дослідження гендеру в лінгвістичному аспекті зробили О. Бондаренко, Н. Остапенко, О. Пода, Я. Пузиренко, С. Семенюк, Н. Сидоренко, М. Скорик, В. Слінчук, Л. Ставицька, Л. Таран, О. Тараненко та інші. А. Архангельська, зокрема, дослідила явище неофемінативів в українській мові.

Завдяки соціальним явищам, як-от поширення квір-культури, політика толерантності та фемінізм, актуальність питання відображення гендеру в мові та зміни способів передачі роду стрімко зростає як в українській, так і в англійській мовах. Сучасні гендерологічні дослідження у сфері лінгвістики фокусуються на зміщенні вісі андроцентричності мови у напрямку антропоцентричності, політкоректності та нейтральності.

1.2. Відмінність понять “гендер” та “стать”

Нерідко поняття гендеру ототожнюють з поняттям статі. Однак судження про те, що “гендер” дорівнює “стать” є помилковим. Розгляньмо різницю між даними термінами.

Стать – це сукупність анатомічних, фізіологічних, біохімічних та генетичних ознак, що формуються до моменту народження і біологічно відрізняють жінку від чоловіка. Розрізняють генетичні (46 XY хромосом у

чоловіків і 46 XX хромосом у жінок), гонадні (репродуктивна функція), гормональні (андроген у чоловіків, естроген у жінок), соматичні (статеві органи, вторинні статеві ознаки), та психічні (статеве диференціювання мозку за чоловічим або жіночим типом) статеві ознаки. (Владикіна, Цехмістренко, 2014).

Поряд з цими типами статі існує соціально-психологічна стать – гендер. Цей термін ввів у 60-х роках 20 століття американський психоаналітик Роберт Столлер. Згідно трактування, викладеного у його роботі “Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності” (1968), поняття “гендер” стосується не фізіологічних особливостей людини, а соціальних і культурних аспектів статі. В сучасному трактуванні це – сукупність особливостей психологічних характеристик та соціальної поведінки, що проявляються у спілкуванні та взаємодії в суспільстві. Шевченко Л. О., покликаючись на Р. Унгер, визначає стать як біологічні механізми прояву статі, гендер же характеризує як соціально-культурний конструкт, що відображає соціальні, культурні та психологічні прояви фемінного і маскулінного. (Шевченко, Кобікова, 2015: с. 57-58).

Ю. В. Польська, посилаючись на І. Бондаревську, зробила такий висновок: "гендер – це своєрідний результат соціалізації людини у суспільстві відповідно до її статевої належності". (Польська, Голубева, Приходькіна, 2008: с. 172) На підтвердження цього судження, С. Оксамитна виділяє два типи ролей: біологічні та соціальні. Біологічно зумовлені ролі, до прикладу, роль матері, сина, чи годувальниці груддю, не можуть бути виконані представниками протилежної статі. Соціальні ролі, в свою чергу, зумовлені соціально-культурними чинниками і є набутими. Так, навчитися прибирати, кермувати автомобілем, ремонтувати прилади чи навчати дітей може будь-хто, незалежно від біологічної статі. (Оксамитна, 2004: с. 156-157) В процесі соціалізації формується уявлення про гендерні моделі поведінки особи. Саме соціум диктує які соціальні ролі типово приймає на себе чоловік або жінка, призводячи до появи переконань, поведінкових установок та

стереотипів. Гендерні ролі та стереотипи поведінки, які пов'язані зі статевою приналежністю, можуть впливати на формування гендерної ідентичності.

Ще однією вагомою відмінністю між поняттями “стать” та “гендер” є класифікація особи за статевими та гендерними ознаками. Як нам відомо, існують чоловіча та жіноча біологічні статі. Окремо можемо виділити інтерсекс – це генетична мутація, внаслідок якої в людини простежуються як чоловічі, так і жіночі біологічні ознаки. В класифікації ж за гендерною категорією мають місце такі поняття, як бінарність (система, у якій гендерна ідентичність особи збігається з її біологічною статтю) та небінарність (будь-які гендерні ідентичності, відмінні від “чоловік” та “жінка” до прикладу, гендерквір, гендерфлюїд, або агендер).

Отже, стать – це фізіологічний параметр, що встановлюється на етапі формування плоду в утробі матері і визначає анатомічні особливості людини, натомість гендер – це сукупність ознак, що зумовлені соціально-культурним аспектом людського життя і формуються від моменту народження до смерті. Кожному з цих понять притаманна своя особлива система класифікацій. З вищесказаного можна зробити висновок про те, що, хоча терміни “стать” і “гендер” пов'язані між собою, вони не є взаємозамінними, оскільки ідентифікують особу в різних аспектах – біологічному і соціальному відповідно.

1.3. Гендер як граматична категорія

Як і будь-яке соціальне явище, гендер знайшов своє відображення у мовах – у тому числі в українській та англійській. Функцію позначення гендерної номінації осіб в цій мовній парі великою мірою взяла на себе граматична категорія роду. Рід – це граматична категорія, що полягає у розподілі слів на класи, що за традицією носіїв мови співвідносяться з ознакою чоловічої чи жіночої статі або ж їхньою відсутністю. (Бойван, Ковтун, 2021: с. 97)

Хоча граматична категорія роду притаманна різним частинам мови, в обох порівнюваних мовах вона є однією з визначальних морфологічних ознак

саме іменника. Усі іменники української та англійської мов, за винятком тих, що вживаються лише у множині (напр., штани, окуляри, jeans, shorts) або мають спільний рід (напр., ненажера, сонько, a baby, a chef), належать до одного з трьох родів: чоловічого, жіночого, або середнього.

Для займенників третьої особи однини рід виступає анафоричною категорією (напр., мама – вона, a brother – he). Однією з аломорфічних рис категорії роду є те, що в англійській мові рід іменника впливає лише на займенники - на відміну від української мови, де від роду іменника також залежні прикметники (напр., білий, біла, біле), дієслова минулого часу у формі однини та дієслова умовного способу (напр., їв / з’їв (би), їла / з’їла (б), їло / з’їло (б)), кількісні числівники “один” (один, одна, одне) і “два” (два, дві), і порядкові числівники (напр., третій, третя, третє). Для цих частин мови рід виступає словозміною. (Бойван, Ковтун, 2021: с. 98) Більш детально особливості граматичної категорії англійської та української мов розглянемо у Розділі 2 даної роботи.

З наведеного вище можемо зробити висновок, що в українській мові граматична категорія роду поширюється не лише на іменники, а й на залежні від нього частини мови, зокрема, прикметники, окремі числівники та дієслова минулого часу доконаного і недоконаного виду, дієслова умовного способу, і тому виражена більш чітко. Натомість, в англійській мові рід поширюється лише на іменники та існує доти, доки можливо замінити іменник займенником третьої особи однини, надаючи йому ознаки наявності чи відсутності статі.

Висновки до розділу 1

Гендерна лінгвістика – це напрям досліджень у сфері мовознавства, що спрямований на вивчення механізмів передачі гендеру в мові, а також фокусується на визначенні відмінностей мовлення жінок та чоловіків. Проблема гендеру як лінгвістичної категорії, що впливає з його соціально-культурного складу, гостро постала в 19 ст. і є відносно новою, а тому представляє великий потенціал для дослідників. Низка дослідників заклала фундамент гендерної лінгвістики у 19-20 ст., піддавши критиці

андроцентричність мови; зараз же відбуваються спроби повернути мову в напрямку гендерної та, відповідно, соціальної рівності.

Важливим висновком даного розділу є разюча відмінність понять “стать” і “гендер”, де перше є біологічною категорією, за якою здійснюється класифікація людини за її фізіологічними особливостями, а друге - соціальний конструкт, що формується протягом життя під впливом суспільства та нав'язуваних ним ролей та стереотипів. Хоча стать і гендер пов'язані між собою, ці поняття не є взаємозамінними.

Одним із найпоширеніших та найочевидніших способів передачі гендеру в індоєвропейських мовах є граматична категорія роду. Вона є ізоморфічною рисою української та англійської мов і в системі цієї мовної пари властива іменникам. Аломорфічною рисою категорії роду є її притаманність прикметникам, порядковим та окремим кількісним числівникам, а також дієсловам теперішнього часу в українській мові, в той час як в англійській мові рід характерний лише для іменників.

Передача гендеру в мові – актуальна проблема сьогодення, оскільки світ переживає перехід до рівноправ'я в соціальному аспекті. Мова – живий організм, що відображає життя суспільства у дану епоху, тому дослідження механізмів передачі гендеру, у тому числі граматичної категорії роду, є важливим завданням, що дасть безцінні знання про функціонування мови на тлі цих соціальних змін.

РОЗДІЛ 2. Зіставний аналіз особливостей граматичної категорії роду в аспекті гендерної лінгвістики української та англійської мов

2.1. Граматична категорія роду в українській мові

Усі іменники української мови мають незмінний рід. Загалом розрізняють:

- чоловічий,
- жіночий,
- середній та
- спільний рід.

В українських іменниках рід виражається чотирма способами: лексичним, морфологічним, словотвірним та синтаксичним. Розглянемо їх принцип роботи детальніше.

1. **Лексичний спосіб** дійсний лише для іменників на позначення назв тварин та осіб і полягає в існуванні родових форм одного номінанта, що утворені від різних основ і морфологічно не мають нічого спільного між собою.

Таблиця 1. Лексичний спосіб маркування роду.

чоловічий рід	жіночий рід
<i>баран</i>	<i>вівця</i>
<i>півень</i>	<i>курка</i>
<i>бик</i>	<i>корова</i>
<i>дядько</i>	<i>тітка</i>
<i>чоловік</i>	<i>жінка</i>
<i>брат</i>	<i>сестра</i>

2. **Морфологічний спосіб** реалізується через словотворення від однієї основи. Кожен рід має свій особливий набір закінчень відповідно до відміни, тому визначити рід іменника морфологічним способом можна провідмінявши слово. До прикладу, проаналізуємо закінчення деяких іменників I відміни.

Таблиця 2. Відмінювання іменників І відміни

відмінок	чоловічий рід	жіночий рід	спільний рід
Н. в.	<i>Олекса</i>	<i>мрія</i>	<i>суддя</i>
Р. в.	<i>Олекс<u>и</u></i>	<i>мрі<u>ї</u></i>	<i>судд<u>ї</u></i>
Д. в.	<i>Олекс<u>і</u></i>	<i>мрі<u>ї</u></i>	<i>судд<u>ї</u></i>
З. в.	<i>Олекс<u>у</u></i>	<i>мрі<u>ю</u></i>	<i>судд<u>ю</u></i>
Ор. в.	<i>Олекс<u>ою</u></i>	<i>мрі<u>єю</u></i>	<i>судд<u>єю</u></i>
М. в.	<i>(на) Олекс<u>і</u></i>	<i>(у) мрі<u>ї</u></i>	<i>(на) судд<u>ї</u></i>
Кл. в.	<i>Олекс<u>о</u></i>	<i>мрі<u>є</u></i>	<i>судд<u>є</u></i>

Можемо підсумувати, що для іменників І відміни, що належать до чоловічого роду одним з характерних наборів закінчень при відмінюванні є -а, -и, -і, -у, -ою, -і, -о; для іменників жіночого роду – -я, -ї, -ї, -ю, -єю, -ї, -є; спільного – -я, -і, -і, -ю, -єю, -і, -є.

Значним недоліком морфологічного способу позначення роду є те, що він охоплює лише відмінювані іменники. Крім того, у деяких випадках однозначно визначити рід за флексіями доволі складно, оскільки один набір закінчень може відповідати одразу кільком родам (наприклад, іменники *вода*, *собацюра*, *ледацюга* при відмінюванні мають ідентичні закінчення).

3. **Словотвірний спосіб** полягає у побудові родових форм іменника з допомогою словотвірних суфіксів, що надають похідному слову певного роду. До прикладу, суфікси -ор, -ар/-яр, -ець, -ик, -ач, -итель, -атель, -анин, -ун, -ій, – одні з тих, що вказують на чоловічий рід, а суфікси -ка, -иця, -уха, -ес-, в свою чергу, вказують на жіночий рід іменника.

Таблиця 3. Утворення родових форм з допомогою суфіксів

чоловічий рід	жіночий рід
<i>актор</i>	<i>акторка</i>
<i>вчитель</i>	<i>вчителька</i>
<i>молодик</i>	<i>молодиця</i>
<i>цокотун</i>	<i>цокотуха</i>
<i>принц</i>	<i>принцеса</i>

4. **Синтаксичний спосіб** проявляється в узгодженні слів у реченні. В українській мові рід іменника впливає на інші частини мови, зокрема

прикметники, дієслова минулого часу, дієприкметники, порядкові числівники, кількісні числівники “один” і “два”, та ін., що допомагає визначити рід іменника.

Таблиця 4. Приклади узгодження іменника з іншими частинами мови

ім. + прикм.	біла хмара, білий сніг, біле цуценя
ім. + дієсл. мин. часу	мама зраділа, тато зрадив, дитя зраділо
ім. + дієприкм.	прочитана книга, зламаний телефон, розбите скло
пор. числ. + ім.	третій учень, третя квітка, третє свято
кільк. числ. + ім.	один син, одна донька, одне ведмежа два дні, дві бабусі, два крила

Особливої уваги заслуговує кількісний числівник “два”, оскільки співвідноситься з родом іменника у його формі однини у той час як вживається з іменником у формі множини. Хоча категорія роду притаманна лише іменникам в однині, саме цей числівник дозволяє визначити рід початкової форми слова, що вжите в контексті у формі множини.

В українській мові найпродуктивнішими є синтаксичний та морфологічний способи вираження роду іменника оскільки вони охоплюють абсолютну більшість іменників. Натомість лексичний та словотвірний засоби дійсні лише для деяких груп іменників, тому скоріше супроводжують синтаксичний та морфологічний способи.

2.2. Граматична категорія роду в англійській мові

Семантично в англійській мові виділяють іменники на позначення істот (що в свою чергу поділяються на жіночі та чоловічі особини) та неістот. Як зазначалося у Розділі 1 даної роботи, граматична категорія роду в англійській мові характерна лише для іменників та існує доти, доки можливо замінити іменник займенником третьої особи однини. Цим зумовлений особливий зв'язок між біологічною статтю (або її відсутністю) та граматичним родом.

В англійській мові розрізняють чотири роди іменників:

- чоловічий (masculine),
- жіночий (feminine),
- середній (neuter), та

- спільний (common gender).

Семантично в англійській мові іменники поділяють на істоти та неістоти. Розглянемо правила визначення роду іменників на позначення істот.

1. Іменники на позначення істот чоловічої статі належать до чоловічого роду, а жіночої статі - до жіночого роду.

Таблиця 5. Приклади співвіднесення статі істот з граматичним родом

masculine	feminine
<i>a man (he)</i>	<i>a woman (she)</i>
<i>a boy (he)</i>	<i>a girl (she)</i>
<i>a son (he)</i>	<i>a daughter (she)</i>
<i>a rooster (he)</i>	<i>a hen (she)</i>
<i>a lion (he)</i>	<i>a lioness (she)</i>
<i>a bull (he)</i>	<i>a cow (she)</i>

2. На рід іменника, що позначає істоту, можуть вказувати словотвірні суфікси -or/-er (masculine); -ess, рідше -ine/-ina (feminine).

Таблиця 6. Словотвірні суфікси, що вказують на рід іменника

masculine	feminine	
-or/-er	-ess	-ine/-ina
<i>director</i>	<i>tigress</i>	<i>heroine</i>
<i>prosecutor</i>	<i>heiress</i>	<i>ballerina</i>
<i>waiter</i>	<i>hostess</i>	<i>tsarina</i>

3. На рід іменника, що позначає особу, можуть вказувати такі компоненти складних та складених слів, як boy-/girl-, -man/-woman, -lord/-lady, man-/maid-, male/female, boy/girl etc.

Таблиця 7. Деякі компоненти складних та складених слів, що вказують на рід іменника

masculine	feminine
<i>a <u>boy</u>friend</i>	<i>a <u>girl</u>friend</i>
<i>a <u>business</u>man</i>	<i>a <u>business</u>woman</i>
<i>a <u>land</u>lord</i>	<i>a <u>land</u>lady</i>
<i>a <u>man</u>servant</i>	<i>a <u>maid</u>servant</i>
<i>a <u>male</u> worker</i>	<i>a <u>female</u> worker</i>
<i>a <u>boy</u> scout</i>	<i>a <u>girl</u> scout</i>

4. Деякі іменники можуть вживатися на позначення істот як чоловічої, так і жіночої статі. В такому разі іменник має спільний рід.

Таблиця 8. Приклади іменників спільного роду в англійській мові

a cousin	<i>He/She is my cousin.</i>
a friend	<i>He/She is my friend.</i>
a partner	<i>He/She is my partner.</i>
a chef	<i>He/She is a chef.</i>
a doctor	<i>He/She is a doctor.</i>
a teacher	<i>He/She is a teacher.</i>

5. Назви тварин відносяться до середнього роду у разі коли стать тварини невідома, або не є важливою у контексті.

This is my cat Bob. He is hungry. (Ім'я Боб вказує на те, що це саме кіт.)

Oh, poor little cat. It is hungry. (Мовець не знає стать тварини.)

6. Деякі іменники мають окремі назви для істот чоловічого та жіночого роду.

Таблиця 9. Деякі істоти, що мають різні назви залежно від статі

masculine	feminine
<i>a father</i>	<i>a mother</i>
<i>a gentleman</i>	<i>a lady</i>
<i>a king</i>	<i>a queen</i>
<i>a dog</i>	<i>a bitch</i>
<i>a drake</i>	<i>a duck</i>

Іменники на позначення неістот загалом належать до середнього роду, однак існують деякі традиційно усталені винятки.

1. Неживі предмети та поняття, що в культурі асоціюються з силою, міццю, впливом, тощо, при персоніфікації можуть мати чоловічий рід в літературі або повсякденній розмові.

...Sometimes towards Heav'n and the full-blazing Sun,

Which now sat high in his Meridian Towre...

(J. Milton, "Paradise Lost")

2. Неживі предмети та поняття, що в культурі асоціюються з красою, грацією, жіночністю, тощо, при персоніфікації можуть мати жіночий рід в літературі або повсякденній розмові.

That placid dame,

The moon's Celestial Highness;

There's not a trace

Upon her face

Of diffidence or shyness:

She borrows light

That, through the night,

Mankind may all acclaim her!

(W. S. Gilbert, "The Mikado")

3. Назви країн можуть вживатися в жіночому роді. Зараз це здебільшого архаїчне явище, яке можна зустріти в літературі.

"England and her Soldiers" by Harriet Martineau is a brilliant book.

4. Іменники, що позначають транспортні засоби, а саме корабель, човен, або автомобіль, відносяться до жіночого роду.

"But, doctor, you did not let me finish. If they come to torture me, I might let slip a word of where the ship is, for I got the ship, part by luck and part by risking, and she lies in North Inlet, on the southern beach, and just below high water."

(R. L. Stevenson, "Treasure Island")

This is my new car. Isn't she a beauty?

5. Назви інструментів можуть вживатися в чоловічому роді.

My *hammer*, where is *he*?

2.3. Порівняльний аналіз лексико-семантичних особливостей граматичної категорії роду української та англійської мов

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що рід іменників в українській та англійській мовах не завжди збігається. На підтвердження цього проведемо порівняльний аналіз граматичної категорії роду української та англійської мов на матеріалі уривків з оповідання А. К. Дойля “Спілка рудих” (“The Red-Headed League”) та його перекладу українською М. А. Дмитренка.

<p>I had called upon my <u>friend</u>, Mr. Sherlock Holmes, one day in the autumn of last year and found him in deep <u>conversation</u> with a very stout, florid-faced, elderly <u>gentleman</u> with fiery red <u>hair</u>. With an apology for my <u>intrusion</u>, I was about to withdraw when Holmes pulled me abruptly into the <u>room</u> and closed the <u>door</u> behind me.</p> <p>“You could not possibly have come at a better time, my dear Watson,” he said cordially.</p> <p>“I was afraid that you were engaged.”</p> <p>“So I am. Very much so.”</p> <p>“Then I can wait in the next <u>room</u>.”</p> <p>“Not at all. This gentleman, Mr. Wilson, has been my <u>partner</u> and <u>helper</u> in many of my most successful <u>cases</u>,</p>	<p>Якось восени минулого року я завітав до свого <u>друзя</u> Шерлока Холмса й побачив у нього літнього <u>джентльмена</u>, огрядного, червонощогого і з вогненно-рудою <u>чуприною</u>. Вони захопилися якоюсь <u>розмовою</u>. Вибачившись за свої непрохані <u>відвідини</u>, я хотів був уже піти геть, аж раптом Холмс мало не силоміць втяг мене до <u>кімнати</u> й замкнув <u>двері</u>.</p> <p>— Дорогий Вотсоне, це дуже до речі, що ви прийшли,— сердечно мовив він.</p> <p>— Я боявся, що ви зайняті.</p> <p>— Ваша правда. Дуже зайнятий.</p> <p>— Тоді я почекаю в сусідній <u>кімнаті</u>.</p> <p>— Ні, ні... Цей джентльмен,</p>
--	--

and I have no doubt that he will be of the utmost use to me in yours also.”

The stout gentleman half rose from his chair and gave a bob of greeting, with a quick little questioning glance from his small fat-encircled eyes.

“Try the settee,” said Holmes, relapsing into his armchair and putting his fingertips together, as was his custom when in judicial moods. “I know, my dear Watson, that you share my love of all that is bizarre and outside the conventions and humdrum routine of everyday life. You have shown your relish for it by the enthusiasm which has prompted you to chronicle, and, if you will excuse my saying so, somewhat to embellish so many of my own little adventures.”

“Your cases have indeed been of the greatest interest to me,” I observed.

“You will remember that I remarked the other day, just before we went into the very simple problem presented by Miss Mary Sutherland, that for strange effects and extraordinary combinations we must go to life itself, which is always far more daring than any effort of the imagination.”

містере Вілсоне, — мій партнер та помічник у багатьох моїх найбільш вдалих розслідуваннях; я не сумніваюсь, що він буде надзвичайно корисний і у вашій справі.

Огрядний джентльмен трохи підвівся зі свого стільця і, вітаючись, кивнув мені головою; його заплилі жиром очиці швидко й запитально глянули на мене.

— Сідайте сюди, на канапу, — запросив Холмс і, опустившись у крісло, склав руки одна до одної кінчиками пальців, як завжди, коли поринав у роздуми. — Я знаю, дорогий Вотсоне, ви поділяєте мою любов до всього химерного, до всього, що порушує звичайність і буденність нашого життя. Доказом цього є той ентузіазм, з яким ви записуєте і, пробачте, якоюсь мірою прикрашуєте мої незначні пригоди.

— Я завжди вважав, що ваші пригоди дуже цікаві самі собою, — заперечив я.

— Ви повинні пам’ятати, що за день до того, як ми зацікавились невеличкою проблемою, подарованою вам міс Мері Сазерленд, я казав вам, що в пошуках

	<p>якнайдивніших і якнайнезвичайніших випадків ми повинні звертатись до <u>життя</u>,— воно перевершує найбагатшу <u>фантазію</u>.</p>
<p>“Why, indeed? You seem most fortunate in having an <u>employee</u> who comes under the full market price. It is not a common experience among employers in this age. I don’t know that your <u>assistant</u> is not as remarkable as your <u>advertisement</u>.”</p> <p>“Oh, he has his faults, too,” said Mr. Wilson. “Never was such a fellow for photography. Snapping away with a <u>camera</u> when he ought to be improving his <u>mind</u>, and then diving down into the <u>cellar</u> like a <u>rabbit</u> into its <u>hole</u> to develop his pictures. That is his main <u>fault</u>, but on the whole he’s a good <u>worker</u>. There’s no vice in him.”</p>	<p>— Справді, нащо? Вам дуже поталанило, бо ж у вас працює <u>службовець</u>, якому ви платите значно менше, ніж платять за таку роботу деінде. А серед службовців у наш час це рідко кому трапляється побачити. Як на мене, ваш <u>помічник</u> — ще більш незвичайне явище, ніж саме <u>оголошення</u>.</p> <p>— О, він має й свої вади,— промовив містер Вілсон.— Я ще не бачив такого завзятого фотографа. Клацає <u>фотоапаратом</u>, коли слід би було набиратися <u>розуму</u>, а потім ховається в <u>підвал</u>, наче <u>крізь</u> у <u>нору</u>, й проявляє знімки. Оце основна його <u>вада</u>, але в цілому <u>працівник</u> він добрячий. Не зіпсований.</p>

На прикладі даних уривків бачимо наступні відповідності родів англійської та української мов.

Таблиця 10. Відповідність common gender - чоловічий рід

<i>a friend</i>	<i>друг</i>
<i>a partner</i>	<i>партнер</i>
<i>a helper</i>	<i>помічник</i>
<i>an employee</i>	<i>службовець</i>
<i>an assistant</i>	<i>помічник</i>
<i>a worker</i>	<i>працівник</i>

Таблиця 11. Відповідність masculine - чоловічий рід

<i>a gentleman</i>	<i>джентльмен</i>
--------------------	-------------------

Таблиця 12. Відповідність neuter - чоловічий рід

<i>enthusiasm</i>	<i>ентузіазм</i>
<i>a day</i>	<i>день</i>
<i>a chair</i>	<i>стілець</i>
<i>a camera</i>	<i>фотоапарат</i>
<i>mind</i>	<i>розум</i>
<i>a cellar</i>	<i>підвал</i>
<i>a rabbit</i>	<i>кріль</i>

Таблиця 13. Відповідність neuter - жіночий рід

<i>a conversation</i>	<i>розмова</i>
<i>hair</i>	<i>чуприна</i>
<i>a room</i>	<i>кімната</i>
<i>a case</i>	<i>справа</i>
<i>a settee</i>	<i>канана</i>
<i>love</i>	<i>любов</i>
<i>a problem</i>	<i>проблема</i>
<i>imagination</i>	<i>фантазія</i>
<i>a hole</i>	<i>нора</i>
<i>fault</i>	<i>вада</i>

Таблиця 14. Відповідність neuter - середній рід

<i>life</i>	<i>життя</i>
<i>an armchair</i>	<i>крісло</i>
<i>an advertisement</i>	<i>оголошення</i>

Таблиця 15. Відповідність neuter - pluralia tantum

<i>an intrusion</i>	<i>непрохані відвідини</i>
<i>a door</i>	<i>двері</i>

Таким чином, при порівнянні іменників у вихідному та цільовому тексті спостерігаємо, що іменник, який позначає одне і те саме поняття, в англійській та українській мовах може мати однаковий або різний рід, а також співвідноситися з безродовими іменниками pluralia tantum, що призводить до

певних труднощів при перекладі. Крім того, англійські іменники спільного роду на позначення назв осіб в українській мові підлягають гендерній диференціації, тому при перекладі рід особи, про яку йдеться, потрібно визначити контекстуально.

Висновки до розділу 2

Отже, граматична категорія роду присутня як в українській, так і в англійській мовах. В обох мовах виділяють чотири граматичні роди: чоловічий (masculine), жіночий (feminine), середній (neuter) та спільний (common). Ми з'ясували, що способи вираження роду у порівнюваних мовах значно різняться. В українській мові рід передається синтаксичним, морфологічним, лексичним та словотвірним засобами. В англійській мові, натомість, рід в абсолютній більшості випадків визначається шляхом співставлення іменника із займенником, окрім кількох категорій іменників, що становлять винятки: персоніфіковані назви неістот, іменники на позначення кораблів, човнів та автомобілів, назви країн та інструментів.

Це зумовлено, зокрема, такими граматичними особливостями порівнюваних мов, як зміна флексій при відмінюванні, узгодження роду інших частин мови з родом іменника у контексті (синтаксичний спосіб вираження роду) в українській мові, семантичний поділ іменників на істоти й неістоти, віднесення назв неістот до середнього роду, зміна роду при персоніфікації неістоти в англійській мові, тощо.

Хоча граматична категорія роду в порівнюваних мовах функціонує по-різному, ми можемо спостерігати деякі спільні риси. До прикладу, ізоморфічними рисами є можливість утворення родових форм іменника з допомогою словотвірних суфіксів та наявність особливих родових форм на позначення осіб та тварин різної статі. Однак, обсяг лексики та вираженість цих способів передачі роду різниться між двома мовами. Тому можна зробити висновок про те, що категорія роду даної мовної пари є аломорфічним явищем.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У ході даної роботи ми:

- дослідили поняття гендерної лінгвістики та історія її розвитку як сфери мовознавства;
- дали визначення поняттям “гендер” та “стать”, і описали відмінності між ними;
- розглянули гендер як соціальний конструкт та граматичну категорію;
- описали засоби передачі категорії роду в українській та англійській мовах;
- охарактеризували та порівняли особливості граматичної категорії роду української та англійської мов на матеріалі уривків з оповідання А. К. Дойля “Спілка рудих” мовою оригіналу та в перекладі М. А. Дмитренка.

Виходячи з цього, можемо зробити наступні висновки:

1. Гендерна лінгвістика - це відносно новий напрям мовознавства, що вивчає відображення гендеру в мові та відмінності мовлення й комунікативної поведінки чоловіків та жінок. З моменту виникнення і до сучасності, гендерологічні дослідження зосереджені на зміні фокусу мови з андроцентричності на антропоцентричність.

2. Стать - це сукупність біологічних ознак (генетичних, гонадних, гормональних, соматичних та психічних), що фізіологічно відрізняють чоловіка від жінки, тоді як гендер - це соціально-культурний конструкт, що формується під впливом зовнішнього середовища (традицій, стереотипів, умов існування, тощо) протягом життя людини. Таким чином, поняття “стать” та “гендер” - нетотожні, і прирівнювати їх одне до одного не можна.

3. У мові гендер відображається через граматичну категорію роду, що притаманна іменникам обох порівнюваних мов. Усі іменники української та англійської мов, крім іменників *pluralia tantum* та іменників спільного роду належать до чоловічого, жіночого, або середнього роду.

4. В англійській мові рід можна визначити замінивши іменник відповідним займенником, а отже категорія роду в цій мові, на відміну від української, виражена слабко, а рід існує доти, доки можливо замінити іменник займенником.

5. В українській мові рід іменника впливає на рід залежних від нього частин мови, а саме прикметники, дієслова минулого часу та умовного способу, порядкові та окремі кількісні числівники. В англійській мові рід мають лише іменники.

6. У мові гендер відображається через граматичну категорію роду, що притаманна іменникам обох порівнюваних мов. Усі іменники української та англійської мов, крім іменників *pluralia tantum* та іменників спільного роду належать до чоловічого, жіночого, або середнього роду.

7. В англійській мові рід можна визначити замінивши іменник відповідним займенником, а отже категорія роду в цій мові, на відміну від української, виражена слабко, а рід існує доти, доки можливо замінити іменник займенником.

8. В українській мові рід іменника впливає на рід залежних від нього частин мови, а саме прикметники, дієслова минулого часу та умовного способу, порядкові та окремі кількісні числівники. В англійській мові рід мають лише іменники.

9. В українській мові існує чотири засоби вираження категорії роду іменника: лексичний (утворення родових форм від різних основ), морфологічний (різні набори закінчень іменників різних родів при відмінюванні), словотвірний (утворення родових форм з допомогою словотвірних суфіксів, що притаманні тому чи іншому роду), та синтаксичний (узгодження слів у реченні). Найефективнішими є морфологічний та синтаксичний засоби, оскільки охоплюють набагато більше іменників української мови, ніж лексичний та словотвірний способи.

10. В англійській мові існує семантичний поділ іменників на істоти та неістоти. На рід істот можуть вказувати стать істоти та відповідні займенники,

словотвірні суфікси, та компоненти складних та складених слів. Іменники, що позначають істоту, можуть набувати середнього роду якщо стать істоти невідома або не є важливою у контексті. Назви неістот в основному мають середній рід, але деякі іменники можуть набувати іншого роду у випадку їх персоніфікації.

11. Передача роду іменника становить труднощі при перекладі, оскільки в цільовій мові рід іменника, що позначає одне і те саме поняття, може збігатися або відрізнятися від роду іменника в мові оригіналу. Крім того, в українській мові явище гендерної диференціації іменників виражене більше, ніж в англійській, тому при перекладі з англійської на українську рід особи, про яку йдеться, потрібно визначати контекстуально.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березенко В. М. (2010) Порівняльна типологія англійської та української мов: Навчальний посібник. Київ : Видавничий центр КНЛУ. С. 89.
2. Бойван О. С., Ковтун О. В (2021). Теоретичні аспекти дослідження граматичної категорії роду в англійській мові. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. №6 (1). С. 97-102.
3. Владикіна Н., Цехмістренко І. (2014). Ієрархія статі. ЗТД. Вип. №3(48).
4. Гарбар А. І. (2021). Гендерна лінгвістика: передумови становлення і розвиток. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. №52. С. 32-35.
5. Горпинич В. О. (2004) *Засоби вираження категорії роду*. Морфологія української мови. Київ: “Академія”. С. 52–53.
6. Добропас І. (2008). Проблема біологічного та соціального в людині: гендерний аспект. Соціогуманітарні проблеми людини. №3. С. 55-64.
7. *Іменники в англійській мові (Nouns)*. GrammarWay – Граматика англійської мови. URL: <https://grammarway.com/ua/nouns> (дата звернення: 18.04.2023).
8. Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осіпова Т. Ф., Саліонович Л. М., Халіман О. В. (2014) Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: монографія. Харків: КОЛО. 470 с.
9. Маслова Ю. П. (2015). Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні й закордоном. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Вип. 57. С. 100-105.
10. Польська Ю. В., Голубева М. О., Приходькіна Н. О. (2008). Поняття "гендер" та його місце у розвитку сучасного соціогуманітарного знання: зб. наук. пр. НаУКМА. Вип. 75. С. 157-176.
11. Радченко І. О., Орлова О. М. (2006). Новий тлумачний словник сучасної української мови. Сімферополь: “Таврида”. 786 с.

12. Скорик М.М. (2004). Основи теорії гендеру: навч. посіб. Київ: К.І.С. 533 с.
13. *Словотвір іменників*. Офіційний сайт Української мови. URL: http://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/morfologija_i_pravopis/slovotvir_imennikiv/6-1-0-87 (дата звернення: 18.04.2023).
14. Степанова Е. Р. (2017). Сутність та походження поняття “гендер”. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика. 2 с.
15. Хоменко Е. Г. (2007). *Рід іменника (The Gender of the Noun)*. Граматика англійської мови. 2-ге вид. Київ: “Знання-Прес”. С. 45–47.
16. Чумак В. В., Шевченко І. В., Шевченко Л. Л., Ярун Г. М. (2008). Український орфографічний словник. 7-ме вид. Київ: “Довіра”. 983 с.
17. Шевченко Л. О. (2015). Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посіб. Київ. 148 с.
18. Шутова Л. І. (2012). Дистанційний курс “Гендерна лінгвістика” для студентів IV курсу факультету української філології: практикум. ЛНУ ім. Т. Шевченка. 82 с.
19. Cambridge Advanced Learner’s Dictionary. 4th ed. (2018). Vivar Printing. 1844 p.
20. *Glossary of Terms*. HRC Foundation. Human Rights Campaign. URL: <https://www.hrc.org/resources/glossary-of-terms> (дата звернення: 30.03.2023).
21. Oxford Wordpower Dictionary. 4th ed. (2012). Oxford University Press. 839 p.

РЕЗЮМЕ

Курсова робота присвячена вивченню граматичної категорії роду української та англійської мов в аспекті гендерної лінгвістики. У ході дослідження висвітлено погляди науковців на гендерну лінгвістику, гендер, стать, та граматичну категорію роду, з допомогою матеріалу дослідження, а саме Українського орфографічного словника (В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун), словників Cambridge Advanced Learner's Dictionary (fourth edition), Oxford Wordpower Dictionary (fourth edition), та Longman Exams Dictionary, а також роману "Treasure Island" (Р. Л. Стівенсон), поеми "Paradise Lost" (Дж. Мілтон), та лібретто до опери "The Mikado" (В. С. Гілберт) розглянуто способи та особливості передачі категорії роду іменника в порівнюваних мовах. Виконано порівняльний аналіз уривків оповідання "The Red-Headed League" (А. К. Дойль) та його перекладу "Спілка рудих" М. А. Дмитренка. Результати аналізу викладено в таблицях та описано у висновках. Зроблено додаткові висновки щодо схожостей та відмінностей способів вираження граматичної категорії роду іменника, а також проблематики передачі роду при перекладі в рамках порівнюваної мовної пари. Визначено, що граматична категорія роду притаманна іменникам обох порівнюваних мов, але має вищий ступінь вираженості в українській мові, ніж в англійській, що зумовлено певними особливостями цих мов.

Ключові слова: гендерна лінгвістика, гендер, соціальний конструкт, стать, рід, граматична категорія роду, іменник.

The paper is devoted to the study of the grammatical category of gender in Ukrainian and English in the aspect of gender linguistics. The study highlights the views of scholars on gender linguistics, gender, sex, and the grammatical category of gender, using the research material, namely the Ukrainian Orthographic Dictionary (V. Chumak, I. Shevchenko, L. Shevchenko, H. Yarun), the Cambridge Advanced Learner's Dictionary (fourth edition), the Oxford Wordpower Dictionary (fourth edition), and the Longman Exams Dictionary, as well as the novel Treasure Island (R. L. Stevenson), the poem "Paradise Lost" (J. Milton), and the libretto to

the opera “The Mikado” (W. S. Gilbert), the ways and peculiarities of conveying the category of noun gender in the compared languages are considered. A comparative analysis of the excerpts from the story “The Red-Headed League” (A. C. Doyle) and its translation by M. Dmytrenko is carried out. The results of the analysis are presented in tables and described in the conclusions. Additional conclusions have been drawn regarding the similarities and differences in the ways of expressing the grammatical category of noun gender, as well as the problems of gender transfer in translation within the compared language pair. It has been determined that the grammatical category of gender is inherent in the nouns of both languages under comparison but has a higher degree of expression in Ukrainian than in English due to certain peculiarities of these languages.

Keywords: gender linguistics, gender, social construct, sex, grammatical gender, grammatical category of gender, noun.